

Blog:

De klokkenluider en ons onvermogen

En weer wordt een klokkenluider bestraft, onlangs bij de Belastingdienst. De reacties waren niet mis: hoe kan het dat iemand die de moed heeft onvolkomenheden in het systeem aan de orde te stellen, wordt weggestuurd? Ik moet daarbij denken aan de beroemdste Klokkenluider, die van de Notre Dame: Quasimodo, in het leven geroepen door Victor Hugo in 1831. Ook verstoten, ondanks zijn zuiver moreel handelen. Victor Hugo kwam op dit idee toen hij in een muur een in het Grieks gekerfd woord zag, dat vertaald 'noodlot' betekende. Dit inspireerde hem tot het verhaal over iemand die heel ongelukkig in de toren was opgesloten. De naam Quasimodo kan een verwijzing zijn naar Quasimodozondag, zondag na Pasen, waarin centraal staat de tekst 'Quasi modo geniti infantes', een oproep om te zijn als pasgeboren kinderen. Zo worden noodlot en onschuld aan elkaar verbonden: wie de klok luidt over onrecht (het onschuld principe), wacht het noodlot (want wordt schuldig bevonden).

In het verlengde hiervan is het nieuws dat het Huis van de Klokkenluiders niet goed functioneert een soort overtreffende trap van dit principe. Het huis van de Klokkenluiders, bedoeld om te reguleren hoe we met klokkenluiders om kunnen gaan, en bedoeld als steun voor de mensen die als klokkenluiders hebben opgetreden, gaat bijna ten onder aan interne problemen 1). Wat speelt hier? Wat zien we over het hoofd? Willen we iets met het verstand reguleren dat psychologisch niet kan?

Mij intrigeert in grote mate het fenomeen van het 'bestrafen van de klokkenluider'. In algemene zin zijn klokkenluiders mensen die naar buiten treden met onvolmaaktheden van het eigen systeem. Zij handelen tegen de mores in. Die mores wordt verwoord door gezegdes als 'nooit de vuile was buiten hangen', en 'niet je eigen nest bevuilen'. Ergens in ons onderbewuste is de beleving dat mensen die dat wel doen de familie, de organisatie, in gevaar brengen. Voor ons overleven en ons gevoel van veiligheid, hoe subjectief ook, hebben we het nodig dat we elkaar in de 'inner circle' vertrouwen. Daaruit treden schaadt dit vertrouwen.

We reageren op een klokkenluidersmelding alsof het gaat om een persoonlijk gewetensconflict versus de organisatie, en handelen als zodanig²). Het systeem stuurt de persoon naar huis, weg van de organisatie, uit het systeem. Maar het gaat niet om een persoonlijk gewetensconflict, maar om waardenconflicten binnen het systeem. Iedereen wordt er beter van als vertegenwoordigers van het systeem dit gesprek willen aangaan. Dan wordt het systeem ineens iets persoonlijks, want nu is een gesprek op waardenniveau de uitdaging.

Dat vraagt leiderschap, waardegedreven leiderschap³) en moed. De moed om de pijn onder ogen te zien van de onvolmaaktheid van onze organisaties, de Belastingdienst of onze school. Als we die pijn durven te benoemen en het gesprek durven aan te gaan, dan brengen we de organisatie naar een ander niveau. Dat is de echte betekenis van waardegedreven leiderschap.

Noten:

- 1) Trouw, artikel 29 juni 2019
- 2) Prof. Dr. Paul Nieuwenburg, hoogleraar filosofie Leiden in artikel Trouw 29 juni 2019
- 3) Waardegedreven leiderschap, dansen met licht en duisternis, Bouwmeester en Luyer, 2017